

ЕТНОЛОГЪТ В КОНТЕКСТА НА КРАЕЗНАНИЕТО (По повод 65-годишнината на доцент д-р Николай Колев)

Христо Харитонов

Дългогодишното ми общуване с доц. д-р Николай Колев ме прави изчерпателен негов летописец по случая, но когато трябва да се извади на преден план конкретно направление от неговия живот и творчество, се затруднявам. Причината навярно се крие в многообразността и многоплановостта на този наш изтъкнат етнолог. Освен това трябва да добавя нещо повече към известното и написаното преди пет години от проф. д-р Анчо Калоянов (Калоянов 2000: 9–19), доц. д-р Мария Иванова (Иванова 2000: 20173–25), проф. Марин Ковачев (Ковачев 2000: 26–30) и други. Ще трябва да допълня и моето проучване (Харитонов 2000: 4). Всъщност, озовавам се в положението на доц. д-р Николай Колев, когато той през 1968 г. отива на консултация при проф. Христо Вакарелски с трийсетина страници по темата „Севернобългарската кола (Принос към проучването на народния транспорт)” и той, след запознаването с материала, го пита какъв е неговият принос в проучването на този проблем. Така че измежду многото, което знам за живота и дейността на доц. д-р Колев, трябва да го синтезирам и представя в строга система. И без да се увличам, каквото и пристрастие да ме владее.

За да се търси и определи мястото на етнолога в контекста на краезнанието, е необходимо поне едно условие. И то е налице. Доцент д-р Николай Колев има етнологската квалификация – теоретична и практическа. Неговите изследвания са на основата на емпиричния материал, добит от терена. Този терен носи регионалната си характеристика, а резултатите от изследването – краеведската си същност.

Научните етнологски територии овладява последователно, вървейки подир изследователските си интереси, но и допълвайки ги. Най-ранните му етнологски дирения са върху народния транспорт. Ако дисертационният му труд разработва проблема „Севернобългарската кола”, то по-късно той извършва цитираното „допълване” с темата „Традиционната българска кола като обект на народното изкуство” (1983). После идва „Писаните и пеещите каруци в Троянско” (1990). Този първоначален интерес гради комплекс от изследвания по темата: „Транспортът в България през Възраждането” (1981); „Народен транспорт в Пиринския край”; „Наблюдение върху традиционния транспорт в Източните Родопи”. До изчерпателност на темата стига с проучванията върху „Станциите за подслон в българските земи през XVI–XIX век” (1984) и „Ролята на транспорта за консолидирането на българската нация”. В обоб-

щение се явява глава пета „Транспорт и съобщения” на третомното академично издание „Етнография на България” (Етнография 1983: 144–155).

По-нататъшните научни дирения на доц. д-р Николай Колев го отвеждат към други етнологички проблеми. Примерът е с търговията и съборите; традиционната поминъчна култура; народната метеорология и други.

Важно място в неговите научни приноси заема „Българска етнография”, която претърпява няколко преиздания. От своя страна „Български предания и легенди, свързани с водоизточници” представлява своеобразна краеведска топография на 183 водоизточника в България, обгърнати с експресията на преданията и легендите. Те са с трайно място в краеведската литература (Харитонов 2000 А: 4).

Като черпи от опита на своя учител проф. Христо Вакарелски, и като следва възприетия си метод, доц. д-р Колев простира изследователския фронт върху различни региони от територията на България. Те са различни в географско отношение, но с богата и съхранена народна култура, която му позволява да черпи неограничена по обем репрезентативна информация. Тези изследвани територии в етнологички и краеведски план открива в Пиринския край, Родопите, Кърджалийско, Сливенско, Северозападна България (Монтанско), Габровско, Троянско и други. Находчива е идеята му да проучи териториите, в които живеят бесарабските българи, да анализира духовната им култура и обичаите като средство за съхраняването на тяхната народностна идентичност. С разширяване на географските територии и с етнологичното проучване по същество доц. д-р Николай Колев влага своя принос за развитието на краезнанието.

В този краеведски контекст са неговите селищни проучвания през последните пет години. Те не са били обект на коментар в научната книжнина. С тях се допълва историята на с. Страхилово, Полскотръмбешка община (Колев 2000 А: 160–166), изяснява се същността на наемния труд в с. Боженци, Габровско (Колев 2004: 123–128) и други.

Регионалните проучвания на доц. д-р Николай Колев носят в основата си краеведска характеристика. Те и по същество са такива. Обхватът им е широк. Към етнологичките регионални проучвания се причислява един твърде интересен клон. Не буди изненада, ако се познава добре научната му биография. Още в най-ранните си изследователски години доц. д-р Николай Колев е предизвикал интереса на проф. Стойко Стойков. Предложил му е да се насочи към диалектологията. В резултат на това е участвал в диалектоложки експедиции. Осигурявал е материали за диалектоложкия атлас на България.

При етнолога Николай Колев в неразривно единство са научноизследователската му работа на терен с преподавателската. Той не се придържа към преподавателския образователен канон. Разчупва го и го адаптира към реалната потребност за краезнанието. Затова основната част от студентските

разработки, подготвяни под негово ръководство, са с краеведска тематика. Посветени са на цялостното проучване на даденото селище. Препоръчва на студентите да проследяват обичаи, които са характерни за група селища; да търсят приликите и отликите; да развиват мисленето си, а резултатите да допринасят за дописването на краеведските истории и отделни краеведски направления.

Обемът на студентските дипломни работи и следдипломни тези, подготвени под научното ръководство на доц. д-р Николай Колев, е впечатляващ. Само регионалните теми наброяват внушителната цифра 504. Именно в тях е закодиран краеведският принос на етнолога доц. д-р Николай Колев. Умението да подбере най-подходящата тема, тема, с която може да се справи дипломантът, и тема, с която ще добави нещо ново към известното, е свидетелство, че етнологът Николай Колев е добър познавач на краеведските изследвания за различните краища на страната. Не бих посмял да илюстрирам направения извод с цитирането на някои от дипломните работи, защото всяка една от тях има своето място и значение в краеведската ниша.

Образът на етнолога доц. д-р Николай Колев ще остане непълен, ако не се разгледа и в контекста на краеведските научни конференции. Той е един от желаните и търсени участници в тях. С подчертан краеведски характер са научни конференции с негово участие, посветени на етнографските, фолклорни и езикови проучвания в Пиринския край (1980), производството на тютюн и сусам в Кърджалийско (1979), миграционните процеси във Великотърновско (1982), семянките в Габровско (1987), мъжката сватба в Плаково и околните села (1991), предания и легенди от Шуменско (1995), сватбените обреди и обичаи сред бесарабските българи (1996), празнично-обредната система на град Априлци (1999), колибарския тип селище в Габровско (2002) и други.

Етноложките експедиции са друга форма на краеведския израз в изследователската работа на доц. д-р Николай Колев. При него изворовата информация е от изключително важно значение, каквато стойност по същество обладава тя. Затова той извършва прецизна подготвителна работа. Осъществява предварителни контакти с обектите на експедициите. Бил е участник в експедиции на територията на Пловдивско, Варненско, Ловешко и Плевенско (1961 – 1966), Еленско (1971), Пиринския край с колектив на ЕИМ при БАН (1973), Ловешко (1990) и Троянско (1991). Сетне сам е организатор и ръководител на експедиции: в Кърджалийско и Родопите (1975–1981), в Северозападна България (1986–1990). Няколко са експедициите в Троянско (1990 – 1999). Навсякъде акцентът е краеведски. Краен продукт на изследователската работа е публикацията. Доцент Николай Колев довежда изследванията си закономерно до публикация. Чрез публикациите той въвежда в научно обръщение добитите резултати, социализира ги, дава изходна база за множество от краеведските

изследвания и създаването (написването) на селищните истории. Редом до тях са популяризаторските материали. Всички те съставляват един смислен и съдържателен научноизследователски, преподавателски и обществен принос в областта на етнологията и краезнанието (Колев 2000 В: 9–95).

Широките знания в областта на етнологията и краезнанието позволяват на доц. д-р Николай Колев да прави задълбочена и вярна оценка на публикуваните краеведски материали. Най-сполучливо те са реализирани в направените от него рецензии. Сред тях са отнасящите се до христоматията на проф. М. Ковачев „Българско краезнание” (Колев 1987: 35–36), за селищната история на село Дичин (Колев 1991: 4), за селищната кооперация „Гъмза” в Сухиндол (Колев 1998: 4) и други.

Николай Колев е не само рецензент, но и вещ методист по краезнание. В продължение на шест години е член на Методическия съвет по подготовката на историческите монографии на селищата от Великотърновско. Неговите съвети и методическа помощ спрямо етнологите и краеведските раздели на селищните истории доведоха до създаването на книги с високо качество на съдържанието.

Започвайки трудовия си път от Великотърновския исторически музей, доц. д-р Николай Колев остава завинаги с любовта си към българските музеи и музейните сбирки. Той е предпочитан консултант за етнографските отдели в експозициите на общоисторическите музеи. Стойностни са неговите препоръки по аотирането на експозиционния материал. С негово участие и консултации са правени експозиции във Велико Търново, Пловдив, Троян и други. Особено полезна е неговата компетенция по откритите музейни сбирки в някои от селата. Най-добър пример е с музейната сбирка в с. Горна Липница, Павликенско.

С голямо значение за развитието на краезнанието е връзката на етнолога с краеведските дружества. Тя намира най-различни форми, толкова многообразни, колкото се съдържат в краеведската дейност. Но като сериозен учен-етнолог, той не напуска произволно полето на научната си съдба – етнологията. Сам той е член на Великотърновското краеведско дружество. По стечение на обстоятелствата централното ръководство на Съюза на краеведите в България се намира във Велико Търново. Това е добро знамение и полезен за Съюза факт. Доцент д-р Николай Колев е сред малцината консултанти и ревностни приятели на краезнанието. Затова и неговата дейност е високо ценена от ръководството на Съюза на краеведите в България.

Връзката му с краезнанието има дълбочинни измерения. Доказателството се съдържа в личните контакти с отделните краеведи и техните организационни обединения – краеведските дружества.

Друга форма на неговите краеведски интереси са проучванията върху живота и дейността на известни наши краеведи. Такъв е примерът с изучавания

от него принос на Иван Ботев в областта на народната култура в Габровско (Колев 2003: 185–187).

Всичко споменато дотук, касаещо научноизследователската, преподавателската и обществената дейност на доц. д-р Николай Колев, представлява конкретно доказателство за името, мястото и авторитета му на изтъкнат съвременен учен-етнолог и активен творец и пропагандатор на културноисторическото наследство на родния край. Той потвърждава факта, че жизнеността на етнологията и краезнанието е възможно, когато между тях е установена неразривна и животворяща връзка. Точно това е успял да направи през 65-годишния си живот доц. д-р Николай Колев. В това именно е неговият най-голям принос, приносът на етнолога за развитието на българското краезнание.

ЛИТЕРАТУРА

Етнография, 1983: Етнография на България. Том II. С., 1983, 144–155.

Иванова, 2000: Иванова, М. Доцент Николай Колев и неговата преподавателска дейност по етнография. – В: Био-библиография на доц. д-р Николай Колев. В. Търново, 2000, 20–25.

Калоянов, 2000: Калоянов, А. Николай Колев – 30 години между университетската катедра и полевите етнографски проучвания. – В: Био-библиография на доц. д-р Николай Колев. В. Търново, 2000, 9–19.

Ковачев, 2000: Ковачев, М. Щастлив пленник на краезнанието. – В: Био-библиография на доц. д-р Николай Колев. В. Търново, 2000, 26–30.

Колев, 1987: Колев, Н. Необходимо помагало за всеки краевед. – В: Библиотекар, 1987, № 10, 35–36.

Колев, 1991: Колев, Н. И Дичин има писана история. – В-к Борба (В. Търново), № 62, 20 август 1991, 4.

Колев, 1998: Колев, Н. Път през годините – книга за кооперацията, дала облика на Сухиндол. – В-к Борба (В. Търново), № 36, 23 февруари 1998, 3.

Колев, 2000: Колев, Н. Българска етнография. В. Търново, 2000, 345 с.

Колев, 2000 А: Колев, Н. Към историята на с. Страхилово, Полскотръмбешко. – В: Архив за поселищни проучвания. В. Търново, Унив. изд. „Св. св. Кирил и Методий”, 2000, 134–147.

Колев, 2000 Б: Колев, Н. Коларо-железарският занаят в с. Самоводене. – В: Самоводене от древността до наши дни. Т. I. В. Търново, 2000, 160–166.

Колев, 2000 В: Био-библиография на доц. д-р Николай Колев. В. Търново, Унив. изд. „Св. св. Кирил и Методий”, 2000, 95 с.

Колев, 2001: Колев, Н. Из историята и културата на град Дебелец. – В: Архив за поселищни проучвания. В. Търново, Унив. изд. „Св. св. Кирил и Методий”, 2001, 99–104.

Колев 2003: Колев, Н. Приносът на Иван Ботев в проучването на народната култура на Габровския край. – В: Народна култура на балканджиите. Т. 4, Г., 2003, 185–187.

Колев 2004: Колев, Н. Ходене на романия (По материали от с. Боженци, Габровско). – В: Народна култура на балканджиите. Т. 5. Габрово, 2004, 123–128.

Харитонов 2000: Харитонов, Х. Утвърден съвременен учен етнограф. – В-к Борба (В. Търново), № 166, 23 август, 2000, 4.

Харитонов 2000 А: Харитонов, Х. Митологичният и реалният свят на българските водоизточници. – В-к Борба (В. Търново), № 223, 10 ноември 2000, 4.